

Peter Høeg: Lumen taju

[PM/31 ADMIN](#)

LIISAMARI SEPPÄLÄ (10.1.2020)

Tanskalainen kirjailija Peter Høeg (s. 1957) tuli kansainvälisesti tunnetuksi kolmannella teoksellaan *Lumen taju* (*Frøken Smillas fornemmelse for sne, 1992.*) joka ilmestyi samana vuonna suomeksi. Bille August on ohjannut 1997 romaanin pohjalta elokuvan, jonka suosio ei kuitenkaan ole yltänyt alkuperäisteoksen tasolle. *Lumen tajusta* on hyvä aloittaa Høegin monipuoliseen tuotantoon tutustuminen.

Romaanin tapahtumat käynnistyvät, kun nuori poika saa surmansa leikkiessään lumessa talon katolla. Miksi korkeita paikkoja kammoava Esajas ylipäätään oli katolla, ja oliko hän sittenkään yksin? Mitä pystytään päättämään lumeen jääneistä jalanjäljistä? Romaanin juoni etenee sujuvasti, usein nautinnollisen yllätyksellisesti, mutta tarkemmin katsottuna aina loogisesti.

Tarina sijoittuu 1990-luvun Tanskaan, aikaan ennen kännyköitä. Pääkaupunkiseudulta lähdetään laivalla, ylitetään äärettömältä tuntuva armoton meri, ja saavutaan lopulta Grönlantiin, jossa tarina sulkeutuu ja avoimet kysymykset saavat vastauksia.

Teoksen päähenkilö on 37-vuotias Smilla Qaavigaaq Jaspersen. Smillan äiti oli inuiitti ja isä on tanskalainen, siksi hänellä on näköala molempiin kulttuureihin. Smilla on peräänantamaton, lahjomaton, ilkeä, naseva, turhamainen, kekseliäs ja kyyninen. Hän on kokenut elämässään merkittäviä vastoinkäymisiä jo lapsena. Joidenkin mielestä tuo pieni nainen on jopa yliluonnollisen sitkeä ja kestävä. Halutessaan voi kritisoida myös hänen tapaansa ottaa oikeus omiin käsiinsä.

Monissa Peter Høegin teoksissa päähenkilöllä on jokin erityinen kyky. Smillan ehkä hyödyllisin ominaisuus on taito navigoida lumen ja jään keskellä. Ennen kaikkea Smilla on kuitenkin oikeutta rakastava: hän ei voi hyväksyä naapurinsa Esajaksen kuolemaa. Hän ryhtyy tutkimaan, miten ja miksi lapsi kuoli.

Esajas asui alkoholisoituneen äitinsä kanssa. Hänen lempinimensä oli Paroni.

Esajas oli tullut Tanskaan kuukautta ennen kuin minä muutin taloon. Juliane oli ostanut hänelle lakeerikengät. Grönlannissa lakeerikenkiä pidetään hienoina. Esajaksen harittavat varpaat eivät suostuneet mahtumaan kapeakärkisiin kenkiin. Mutta Juliane oli onnistunut löytämään leveälestiset kengät. Siitä alkaen mekaanikko kutsui Esajasta Paroniksi. Kun lempinimi jää pysyväksi, se on tavoittanut jonkin syvemmän totuuden. Tässä tapauksessa Esajaksen arvokkuuden. Joka tietenkin liittyi hänen omaehtoisuuteensa. Siihen, että hän tarvitsi niin vähän ulkomaailmalta ollakseen tyytyväinen. (112)

Mekaanikko, jonka oikea nimi on Peter, on Smillan tukena monissa käännteissä. Miehen änkyttäminen ei häiritse ajattelua eikä myöskään toimintaa.

Fyysisesti uhattuna eläimet – ja lähes kaikki normaalit ihmiset – ikään kuin jäykistyvät. Se on fysiologisesti epätauloudellista, mutta tuntuu olevan luonnonlaki. Jääkarhut ovat poikkeus. Ne voivat maata väijyksissä täysin rentoina vaikka kaksi tuntia lihasten menettämättä hetkeksikään maksimaalista valmiusjännitettään. Nyt näen, että mekaanikko on samanlainen poikkeus. Hän seisoo lähes velttona. Mutta hänen keskittymisessään kahteen edessä seisovaan mieheen on sellaista fyysistä uhkaa, että muistan taas kerran miten huonosti loppujen lopuksi tunnen hänet. (117)

Smillan, Esajaksen ja mekaanikon lisäksi romaanissa on monta muutakin tärkeää henkilöä. Jotkut heistä hankaloittavat Smillan kuolinsyyn tutkintaa ja toiset helpottavat sitä. Jotkut ovat Smillan puolella alusta

loppuun, toiset taas muuttavat mielipidettään kesken kertomuksen. Usein päähenkilö onnistuu tavalla tai toisella saamaan haluamansa tiedot.

Romaani sisältää siis useita tarkkaan kuvattuja ja keskenään hyvin erilaisia sivuhenkilöitä. Kyse on kuitenkin myös siitä, millaisia Smillan ja romaanin muiden henkilöiden väliset suhteet ovat. Äiti vaikuttaa tyttärensä toimiin vielä kuolemansa jälkeenkin. Vaikeassa tilanteessa tytär kuvittelee äitinsä vierelleen kannustamaan. Suhde isään on monimutkaisempi.

Me kierrämme talon toiselle puolelle pitkin siistejä sorapolkuja, joiden reunukset puutarhuri Sørensen viimeistelee kesäisin parturinsaksilla niin että ellei pidä varaansa voi viiltää paljaat jalkansa ruohonkorsiin. Minulla on hylkeennahkaturkki ja sen alla jakkupuku, kirjottua villaa, vetoketjulla. Kauempaa katsoen näytämme isältä ja tyttäreltä, joilla on valtavasti elinvoimaa ja ylijäämää. Lähempää katsoen olemme vain banaali tragedia kahdessa sukupolvessa. (38)

Valitsemassani lyhyessä sitaatissa Paronista ilmenee teoksen kerronnalle tyypillinen tapa. Ensin kerrotaan jotain lakeerikenkien myötä Esajas saa lempinimen. Sen jälkeen käsitteellistetään tapahtuma: osuvat lempinimet pysyvät. Tällainen kerronnan muoto on tyypillinen kaikille Peter Høegin teksteille. Kerronnan katkeaminen yleistäviin väitteisiin mahdollistaa näennäisesti irrallisten lopputulosten keräämisen.

Kontekstistaan erotetuista aforistisista lauseista voisi koota oman teoksensa. Analyttinen tapa rakentaa tekstiä viehättää minua kovasti varsinkin, kun aforismit sisältävät useimmiten kokemustietoa.

Vertailut ovat myös tyypillisiä Høegin teksteille. Ensisilmäyksellä vertauksen kohteet voivat näyttää toisilleen kaukaisilta. Tärkein sanotaan tavallisesti viimeisenä, kuten seuraavassa Smillan kertomassa sitaatissa:

Disko-saarella, vuonna -81, olin mukana testaamassa meri-ilman korroosiovaikutusta karabiinihakoihin, joita käytetään jäätikkövaelluksilla turvavarusteina. Me ripustimme haat roikkumaan ja tulimme sitten kolmen kuukauden kuluttua tarkistamaan. Ne näyttivät yhä toimintakelpoisilta. Hiukan ruosteisilta, mutta luotettavilta. Tehdas takasi niiden kestävän 4000 kg:n tempaisun. Kävi ilmi, että saatoimme raaputtaa ne rikki kynnellä. Vihamieliselle ilmastolle alistettuina ne olivat hapertuneet hajoamispisteeseen.

Ihminen menettää äidinkieltänsä vastaavanlaisessa vaihkeisessa murenemisprosessissa. (139-140)

Useimmat Høegin romaanit sisältävät kuvauksia syömisestä, juomisesta ja ruuanlaitosta. Ei siis ole uutta, että *Lumen tajussakin* nautitaan maistuvia aterioita ja juodaan maukkaita juomia. Kahvin, teen ja kaakaon valmistaminen kuvataan yksityiskohtaisesti. Yksi tärkeistä sivuhenkilöistä on laivan kokki. Romaanista voi halutessaan kuitenkin löytää ilmiöön yhden selityksen.

Mekaanikko viipaloi sipulia ja tomaattia, kääntelee niitä voissa, vatkaa valkuaiset kiinteäksi vaahdoksi, sekoittaa keltuaiset siihen ja paistaa kummaltakin puolen. Hän tuo pannun pöytään. Me juomme ruuan kansaa maitoa ja syömme mustaa, mehevää ruisleipää joka tuoksuu tervalta.

Syömme vaiti. Kun syön vieraiden seurassa – kuten nyt – tai kun minulla on valtava nälkä – kuten nyt – muistan aterian rituaalisen merkityksen. Muistan miten siinä lapsena yhdistyi yhdessäolon juhlavuus ja mahtavat makuelämykset. Muistan vaaleanpunaisen, hiukan vaahtoavan valaansilavan, joka syötiin yhteiseltä lautaselta. Tiedon, että melkein kaikki elämässä on tarkoitettu jaettavaksi. (114-115)

Grönlanti, lumi ja jää teoksen viitekehystenä on erittäin onnistunut ja toimiva ratkaisu. Viitekehys on tarpeeksi laaja, jotta sitä pystyy käsittelemään monelta eri kannalta. Grönlantilaiset ovat ilmeisesti ottaneet teoksen hyvin vastaan, mistä yhtenä esimerkkinä Qaqortoqissa oleva tie, joka on nimetty Peter Høegin mukaan.

Grönlannin ja Tanskan välisiä ristiriitoja käsitellään teoksessa monisyisesti. Kritiikki osuu usein ja monin eri tavoin Tanskaan. Silti teoksessa otetaan esiin vaikkapa kuolleisuuden aleneminen Grönlannissa, ja ansio siitä annetaan tanskalaisten mukanaan tuomille muutoksille.

Kun puhutaan Tanskasta ja Grönlannista, puhutaan usein helposti rahasta ja vallasta. Tämä tapahtuu kuin luonnostaan.

Lasioven takana on käytävänpätkä, joka johtaa kyltille, jossa lukee Professori ja pienemmin kirjaimin *J. Loyen*. Kyltin alapuolella on ovi ja oven takana on vaate-eteinen ja sen takana on kalsea toimistohuone, jossa istuu kaksi sihteeriiä taustanaan painokuvia jäävuorista sinisessä vedessä ja häikäisevässä auringossa, ja sen huoneen takana avautuu varsinainen toimisto.

Tänne ei ole rakennettu tenniskenttää. Mutta ei ainakaan siksi, ettei se olisi mahtunut. Pikemminkin kai siksi, että Loyenilla on jo pari tenniskenttää takapihallaan Hellerupissa ja pari lisää huvilallaan Skagenin Klitvejillä. Minkä lisäksi tenniskenttä rikkoisi huoneen juhlanan tärkeän tunnelman.

Täällä on paksu matto lattialla, kaksi seinällistä kirjoja, maisemaikkunat sekä keskikaupungin että Faelled-parkenin suuntaan, seinään upotettu kassakaappi, kultakehyksisiä tauluja, valopöytä ja sillä mikroskooppi, lasivitriini ja siinä kultainen naamio joka näyttää olevan peräisin egyptiläisestä sarkofagista, kaksi sohvaryhmää, kaksi nyt sammuksissa olevaa näyttöruutua kumpikin sokkelillaan – ja silti lattia-alaa jää riittävästi pikku juoksulenkkiin, jos sattuisi väsähtämään kirjoituspöydän takana istumiseen. (24)

Mielelläni olisin nähnyt teoksessa enemmän kuvauksia grönlantilaisesta maagisen harmonisesta taiteesta, joka syntyy aineellisesti vaatimattomissa oloissa. Vaurauden avulla on liian helppo aikaansaada kauneutta.

Me astumme porttikäytävään, jossa on valkoinen kultapronssilla koristeltu holvikatto, marmoripaneloidut seinät, pehmeätä keltaista valoa ja ovi, jossa on lasiruutuja ja messinkinen ovenkahva. Porttikäytävä johtaa sisäpihalle, missä on ikivihreitä pensaita, pieniä japanilaisia temppelipuita ja suihkulähde. Kaiken verhoaa kahden viime viikon aikana satanut lumi, joka on kerran sulanut ja jonka pinnalla on nyt ohut jääkerros. (163)

Jos *Lumen tajun* luettuaan kiinnostuu Grönlannista, voi tutustumista jatkaa lukemalla Peter Freuchenin omaelämäkerrallisen teoksen *Nuoruuteni Grönlannissa* (suom. 1945). Siinä käsiteltävään monen tanskalaisen tuntemaan Knud Rasmusseniin viitataan myös Peter Høegin klassikossa.

Romaani on suomennettu nimellä *Lumen taju*, mutta hyvin suuren osan saa myös jää: ajojää, ahtojää, suurjää, hilejää, sohjojää, pannukakkujää, kiintojää, jäätikköjää, merijää, ruutujää, yöjää ja mannerjää unohtamatta jäätiköitä ja jäävuoriakaan. Kun länsimaiset sanat loppuvat, otetaan käyttöön grönlanninkieliset käsitteet. Näin täytyy olla myös tanskankielisessä alkuperäisteoksessa.

Lapsuutensa Grönlannissa kasvaneelle Smillalle on luontevinta olla, elää ja liikkua lumen ja jään keskellä. Hän asuu Kööpenhaminassa vain pakosta, ja merta hän pelkää. Inhottu merimatka loppuu kuitenkin aikanaan, ja Smilla pääsee lopulta itselleen omimpaan ympäristöön.

Teos on jaettu kolmeen osaan: Kaupunki, Meri ja Jää. Jokaisella osalla on oma miljöönsä, joka kuvataan yksityiskohtaisesti. Olisikin mielenkiintoista tietää, kuinka hyvin Tanskan pääkaupunkiseudun tai jäihin varustetun laivan kuvaukset vastaavat todellisuutta. Löytyykö ristiriitaisuuksia? Suomalaisen lukijan mielestä kuitenkin fakta ja fiktio on lomitettu onnistuneesti, kuten aina Høegin teoksissa.

Jokaisella romaanin osalla on myös oma erityinen luonteensa. Kaupungissa Smilla on altavastaaja. Hän on tulokas ja ulkopuolinen jo ulkonäkönsäkin perusteella. Kaupungissa Smilla hyökkää. Merellä taas hän joutuu taistelemaan elämästään, ja sen hän hallitsee. Smilla kantaakin laivassa aina mukanaan ristipäistä ruuvimeisseliä, joka osoittautuu hyödylliseksi aseeksi. Laivalla Smilla puolustautuu. Jäällä hän on merimatkan fyysisten koettelemusten jälkeenkin ylivoimainen, kukaan länsimaalainen ei pysty voittamaan häntä.

Lumen tajussa on kyse työttömän alkoholistiäidin lapsen murhaajan löytämisestä ja vastuuseen saattamisesta. Kun yksinäinen nuori nainen nousee lapsenmurhaajaa vastaan, hän nousee samalla taistelemaan itseään ylivoimaisesti vahvemman vastustajan kanssa. Asetelma vertautuu jollain tasolla myös grönlantilaisten ja tanskalaisten monimutkaiseen suhteeseen.

Monista vastakkainasetteluista huolimatta mikään ei kuitenkaan ole mustavalkoista. Suurimman syyllisen suusta voi tulla yllättäviä ajatuksia.

Luetko sinä kaunokirjallisuutta?

Pudistan päätäni.

– Mutta sehän on rajoite. Juuri kirjailijat näkevät ennen tiedemiehiä, minne me olemme menossa. Se mitä me luonnosta löydämme ei niinkään riipu siitä, mitä siellä on. Ratkaisevaa on, mitä me pystymme ymmärtämään. Kuten siinä Jules Vernen kirjassa meteoriitista, joka osoittautuu maailman kaikkien aikojen arvokkaimmaksi esineeksi. Ja Wellsin visioissa muista elämänmuodoista. Ja Piperin Uller Uprisingissa. Siinä kirjassa kuvataan erikoista elämänmuotoa. Epäorganisiin aineisiin perustuvaa. Piiyhdisteistä rakentuvia olentoja. (516)

Valitsemani katkelma antaa syyn lukea (ja kirjoittaa) romaani *Nainen ja apina*. Tässä Høegin myöhemmin julkaistussa romaanissa vangitaan ennen tuntemattoman ihmistä älykkäämmän apinarodun edustaja.

Sitaatti osoittaa myös, että halutessaan teosta voi lukea monella eri tavalla ja tasolla. *Lumen taju* voi olla vain nautinnollinen dekkari, jossa hyvinkin erilaiset henkilöhahmot tekevät luonteilleen ominaisia ratkaisuja.

Tekstin voi lukea nopeasti ja sen kummemmin pohtimatta.

Jo lyhyellä tarkastelulla huomaa kuitenkin väistämättä, että suunnitelma tekstin takana on erinomainen ja aukottomaksi ajateltu. Rakennelma kestää montakin lukukertaa, koska se on tehty harkiten. Kaikki osat kuuluvat yhteen ja tukevat toisiaan. Teksti tuntuu rakentuneen perusteellisen suunnittelun myötä vaivatta.

Teoksia tanskaksi lukenut huomaa nopeasti, että Peter Høegin tekstien toinen vahvuus on kieli. Virkkeiden ymmärtäminen vaatii erittäin hyvää kielitaitoa. Siksi ansaittu kiitos kääntäjälle!

Olen lukenut *Lumen taju*n ensimmäisen kerran vuonna 1999. Vielä kahdenkymmenen vuoden jälkeenkin olen yhä iloinen, että olen sen löytänyt. Nykyään teos saa minut ajattelemaan arktista luontoa ja alkuperäiskansoja.

Peter Høeg: *Lumen taju (Frøken Smillas fornemmelse for sne)*. Suom. Pirkko Talvio-Jaatinen. Korjattu painos

Tammi 2007. 540 sivua. Uusi painos 2019.